

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ  
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА  
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Београду изабрало нас је на својој XXI редовној седници од 19.09. 2024. у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Освајање открића. Улога ауторитета Драгослава Срејовића у производњи знања о локалитету и култури Лепенски Вир*, докторанткиње Наталије Ћосић.

На основу детаљног увида у докторску тезу која нам је поднета, имамо част да Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду поднесемо:

ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ОСВАЈАЊЕ ОТКРИЋА. УЛОГА АУТОРИТЕТА ДРАГОСЛАВА СРЕЈОВИЋА  
У ПРОИЗВОДЊИ ЗНАЊА О ЛОКАЛИТЕТУ И КУЛТУРИ ЛЕПЕНСКИ ВИР,

ДОКТОРАНТКИЊЕ НАТАЛИЈЕ ЋОСИЋ.

Наталија Ћосић дипломирала је 2009. на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду, с темом *Интеграција археологије и конзервације на примеру налаза „димњака“ са Плочника*. Године 2012. одбранила је мастер рад из превентивне конзервације на Универзитету у Београду и Универзитету у Паризу (Université Paris 1, Panthéon – Sorbonne) с темом: *Проблеми чувања и повраћаја мобилијара из Патријаршијског двора у Сремским Карловцима*. На докторске студије археологије на Филозофском факултету у Београду уписана је школске 2014. и с набољим успехом, испунила све обавезе предвиђене програмом.

Наталија Ћосић је од 2021. Ангажована у Заједничком одељењу за конзервацију, Вестланд, Берген, Норвешка, као превентивни конзерватор и вођа пројеката за област управљања музејским збиркама (Пројекат Развој центра за музејске збирке у Вестланду /Collection center/; Интердисциплинарни пројекат: Нови поглед на музејски предмет 2025-2027).

Радна биографија Наталије Ћосић пре одласка у Берген обухватала је научни, педагошки рад и организациони рад, углавном везан за *Центар за превентивну конзервацију Дијана*, односно за каснији *Централни институт за конзервацију*. Тако још од 2006, као спољни сарадник Центра радила на пословима едукације кадрова, али и конзервације заштите културног наслеђа и организације међународних семинара. Од 2013. до 2015, као стручни сарадник на пројекту *Inclusion for Employment – Masonry Heritage Course* при *Malta College of Arts*, бавила се израдом силабуса предмета који се односе на конзервацију непокретног културног наслеђа. На различитим пословима и семинарима везаним за *Централни институт за конзервацију*, радила је од 2010. до 2016, као спољни и стручни сарадник, при чему треба истаћи да је била део консултантског тима за анализу стања услова чувања и коришћења културног наслеђа Србије и региона, предавач у оквиру едукативних програма за музејску мрежу Србије и регион Југоисточне Европе (с темама посвећеним историји и теорији конзервације, етици у конзервацији, менаџменту конзервације, излагању, управљању збиркама итд.) Посебно треба поменути да је била део радне групе за израду извештаја о стању заштите културних и природњачких покретних добара у области илегалне трговине,

кријумчарења и препродаје добара са територије Србије, поводом ратификације UNIDROIT конвенције.

Наталија Ћосић учествовала на већем броју археолошких истраживања, као и студијских програма едукације и усавршавања од којих треба истаћи нове: *Summer School – Art Forgery – Cultural, Social, Economic and Juristic Aspects in a Transcultural Perspective, University of Heidelberg, Germany* (2014), као и *Doing discourse research – Analyzing Discourse with the Sociology of Knowledge Approach to Discourse*, радионица Оделjenja социологије Универзитета у Аугсбургу и Института за филозофију и друштвену теорију у Београду (2015).

Објавила је више научних радова у домаћим и међународном часописима и зборницима, а учествовала је, са саопштењима, на домаћим и међународним научним скуповима о чему сведочи њена приложена библиографија. Теме којима се бави Наталија Ћосић обухватају с једне стране проблематику заштите културног наслеђа, али се све више усмеравају ка ширим теоријским аспектима проучавања културне баштине, што укључује и социологију знања у археологији, односно фокусирање на историју идеја и ауторитета у археологији, који утичу на валоризацију наслеђа. Управо такво истраживачко усмерење чини окосницу њене дисертације „Освајање открића. Улога ауторитета Драгослава Срејовића у производњи знања о локалитету и култури Лепенски Вир“.

Докторска теза Наталије Ћосић обухвата 274 страна основног текста, импресиван списак коришћене литературе и извора, 65 илустрација, 3 табеле и 6 документарних прилога.

Дисертација *Освајање открића. Улога ауторитета Драгослава Срејовића у производњи знања о локалитету и култури Лепенски Вир* представља у теоријском и методолошком смислу, велик искорак и иновативан научни рад. Наталија Ћосић се у тези подухвата амбициозног, тешког, захтевног али и захвалног задатка да анализира производње знања о археолошком наслеђу у контекстима археологије у Србији. Конкретно, то истраживање обухвата заправо педесетогодишњу биографију локалитета Лепенски Вир (1965–2015), и усмерено је на сложене односе између концепата знања, открића и ауторитета. Другим речима, оно је на месту сустицања три кључне перспективе: историје идеја, критичке историје дисциплине и критичких студија наслеђа. Наталија Ћосић у теоријско-методолошком погледу користи конструктивистички приступ али је истраживање у великој мери ослоњено на Бурдијеову *Теорију поља* и Латурове увиде о онтолошким родовима и мрежним односима. Оваква теоријско методолошка позиција омогућила је Наталији Ћосић холистичко пропитивање процеса производње знања о археолошком наслеђу узимајући у обзир, како сама вели, активности које су се одвијале у три поља: археологије, музеологије и конзервације. У ужем методолошком смислу ауторка користи анализу дискурса, биографски приступ и метод помног читања, чиме стиче детаљну и свеобухватну анализу интерпретативних токова праисторијског феномена Лепенског Вира. Такође је, због специфичности теме – где је било важно испитати обликовање знања, од открића до коначних репрезентација у музејској сфери – Наталија Ћосић у својој дисертацији истакла да јединствена слика о Лепенском Виру не постоји, иако све презентације имају одређену количину заједничких елемената. Вели да је: „епистемички гледано, историја Лепенског Вира обједињена, али у исто време и фрагментована у зависности од поља у односу на које читамо податке.“ Она исправно сматра да историја дисциплине може да помогне да схватимо позадину мисаоних доктрина у археологији, које су обликовале тумачење прошлости. У том погледу истиче појмове открића, ауторитета и археолошког наслеђа, као својеврсно сочиво кроз

које се може сагледати стручна и друштвена реакција на одређене налазе. Другим речима, да ли се ново археолошко „откриће“ сврстава у стара, исхабана тумачења, или се дефинише као епистемичка новина? Коначно, како „откриће“ утиче на статус истраживача и његових интерпретација. Да би теоријски и методолошки строго утегла своја истраживања наведених феномена, Наталија Ћосић је јасно дефинисала једну хипотезу (X1) и три истраживачка питања (ИП1–ИП3):

*X1. Рецепција открића и интерпретација Лепенског Вира примарно је нашла упориште ван археологије, али се консолидује и формира у оквиру ње.*

*ИП1. Која су археолошка објашњења о Лепенском Виру присутна током радног века Драгослава Срејовића?*

*ИП2. Које су тематске артикулације о Лепенском Виру присутне након смрти Драгослава Срејовића?*

*ИП3. Које поље (sensu Бурдије) и који његови вредносни елементи доминирају у коначној презентацији локалитета Лепенски Вир?*

Како би тестирала своју хипотезу и одговорила на формулисана истраживачка питања, Наталија Ћосић је прегледно организовала своју дисертацију у осам поглавља. У првом износи сам предмет рада, значај историје идеја и основни оквир читаве тезе, да би се у следеће два, веома исцрпна, поглавља посветила теоријско-методолошким питањима. Поглавље 2 представља онтолошке и епистемолошке оквире анализе и темељ је за даље истраживачке кораке, док је поглавље 3 посвећено разradi кључних појмова: знања и производње знања, ауторитета, открића и археолошког наслеђа односно археолошких материјалности. Ова два обимна поглавља (читавих стотину страна) написана су уз велику ерудицију, те јасно и прегледно и пружају свеобухватне увиде у најсвеменије токове епистемологије, социологије знања и студија наслеђа. Сама за себе она би могла чинити самостално, ваљано и корисно дело и добар водич у теоријске и епистемолошке основе знања у археологији, али и другим друштвено-хуманистичким наукама. Најбоље је цитирати саму ауторку и духовито насловљен закључак овог великог блока тезе: „*Ништа није онако како изгледа, већ како смо га направили*“:

„Знање и процеси производње знања су сложени појмови који се могу сагледавати на много начина. Иако не постоји консензус о дефиницији појмова, из предочених дискусија могло се закључити да је процес производње знања контекстуалан и зависан од мноштва епистемичких ситуација, као и дисциплинарних ок Вира. Терени су археолошке лабораторије на којима се једнаком посвећеношћу граде чињенице и археолози. Зато је откриће однос. Баш као и ауторитет (...) Субјекти у процесу производње знања могу бити многоструки, појединачни, колективни, људи и различити онтолошки ентитети. Формулишући интерпретације, аутори граде себе. Тако, наративи који настају у стручној, академској сфери, подразумевају и оне који обликују наш идентитет као археолога, као особу компетентну у тумачењу прошлости. Археолошко наслеђе као производ наведених процеса је дискурзивно оспољавање света идеја, претходно избрушено мистријама и исписаним редовима у научним извештајима и текстовима.

Но ауторка се, разуме се, ту не зауставља, већ се у поглављима 4 ,5 и 6 посвећује студији случаја, односно биографији Лепенског Вира и у три блока обухвата радни век Драгослава Срејовића, али и период после његове смрти. Ту сагледава археолошко откриће и интерпретацију овог локалитета у светлу историјских околности истраживања и формирања знања о овом археолошком феномену у различитим пољима. Седмо поглавље посвећено је веома детаљној и свестраној дискусији података

и резултата анализа. Посебну пажњу придаје концепту презентације археолошких налаза с Лепенског Вира, али и самог измештеног локалитета који се данас налази „in situ“ у посебној музејско/визиторској згради изнад Дунава. Као и у Срејовићевој интерпретацији, и у потоњим презентацијама Лепенског Вира кључну улогу имају скулптуре. Наталија Ћосић се тим поводом пита, али нам и нуди одговор:

„поставља се питање која се порука шаље одржавањем принципа хронолошког начина приказа археолошких остатака, а у којима скулптуре, као естетски репер и уметничко досегнуће лепенсковирског наслеђа остају централно место још од 1967. године (...) Ако гледиште размотримо из бурдијеовских перспектива, један могућ разлог може бити принцип функционисања научног поља. Наиме, логика праксе једног поља настаје на пресеку особеног хабитуса и структуре и по томе се разликује од онога што сусрећемо у другом пољу (...). Сходно томе, када се скулптуре које су још шездесетих година прошлог века, на пресеку археологије и историје-уметности, утврђене као репер лепенсковирског вредновања, њихово превођење из једно у друго поље, попут научног капитала, гарант је учесницима, али и дисциплини, о валидности одговарајућег делања унутар дискурса.“

Коначно у осмом поглављу ауторка износи завршна разматрања, очекиван расплет и одговор на постављену хипотезу и истраживачка питања. Тестирајући основну хипотезу (X1), Наталија Ћосић Закључује да су упоришта Срејовићевог ауторитета, научних и друштвених капитала које је мобилисао у контексту ђердапских истраживања имала тежиште у историјско-уметничком дискурсу и да је у том погледу великог утицаја имао тадашњи директор Народног музеја Лазар Трифуновић:

„То је учињено посредством друштвених и образовних капитала, али и личних (Д.С.) пијетета према уметности. У томе је значајно место заузимао и историјат образовног хабитуса под чијим ефектима је Срејовић делао у овим првим годинама ђердапских истраживања. Ако прихватимо тврдњу да је Трифуновић лансирао Лепенски Вир у свет, онда је Срејовић несумњиво својим академским радом одржавао овај праисторијски феномен релевантним и значајним током своје каријере. Тиме се видела снага и моћ мреже професионалних односа кроз коју настају и опстају научна открића.“

У одговору на истраживачко питање 1 (ИП1), ауторка вели да су Срејовићева балканистичка оријентација и веровање у „супстратско“ деловање континуитета културе и традицијског трајања, односно својевремене безвремености и неисторичности, довели до његове до кључне тезе о аутохтоности подунавског неолита, и посебности Ђердапа као „лабораторије“ из које је изникла култура Лепенског Вира.

Поводом истраживачког питања 2 (ИП2), Наталија Ћосић веома аргументовано показује да је Срејовић несумњиво био утемељивач дискурзивног простора, иако је је његова интерпретација Лепенског Вира била изван тадашњих водећих тумачења праисторијске археологије Југославије. С друге стране тај дискурзивни простор показује плуралитет тумачења и епистемолошких борби, као и промене у хијерархији научних ауторитета у српској археологији.

Одговарајући на истраживачко питање 3 (ИП3) ауторка сматра да *Центар за посетиоце – Музеј Лепенски Вир* претендује да пружи коначну слику овог праисторијског феномена као „заустављеног тренутка прошлости“ те тако реплицира доминантне идеје из археолошког поља моћи (sensu Бурдије). Истиче да поставка представља естетизацију прошлости и „имплицитно сугерише неодвојивост Срејовићеве фигуре из целокупне просторне реторике. У том смислу, савремено решење очувања и презентације Лепенског Вира, представља место сећања, радије него место репрезентације знања о прошлости.“

Дисертација Наталије Ћосић *Освајање открића. Улога ауторитета Драгослава Срејовића у производњи знања о локалитету и култури Лепенски Вир* много је више од биографије једног локалитета и историје његовог истраживања. Она је несумњиво прекретница и квалитативни скок у погледу темељних тумачења у српској археологији. По речима саме ауторке:

„Иако су питање ауторитета и епистемолошки оквири Драгослава Срејовића били доминантне теме у дисертацији, главни истраживачки стуб и призма кроз коју се преламају различите експертске одлуке у овој анализи био је заправо Лепенски Вир. Један од разлога фокуса на локалитет било је настојање да се доприносе проширеном и другачијем сагледавању историје идеја о археолошким прошлостима, као и критичкој историји дисциплине. Сходно томе, анализом се тежило да се обухвате различити делатни феномени који учествују у производњи знања, те да се размотре епистемолошке околности и однос различитих научних поља.“

Наталија Ћосић је у својој тези успешно превладала многе теоријске и методолошке изазове, те је одлично одговорила на задатке које јој је овако комплексна тема постављала. Након њеног доктората, једно сасвим ново идејно и теоријско сазвежђе мораће да постане незаобилазно у свим будућим интерпретацијама у српској археологији.

Због свега наведеног, имамо изузетно задовољство да предложимо Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да доктораткињи Наталији Ћосић одобри усмену одбрану докторске дисертације *Освајање открића. Улога ауторитета Драгослава Срејовића у производњи знања о локалитету и култури Лепенски Вир*.

проф. др Александар Палавестра (ментор),

проф. др Сташа Бабић,

проф. др Татјана Цвјетићанин,

проф. др Моника Милосављевић,

проф. др Слободан Перовић

Београд, 30. 09. 2024.